

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
NEMIS FILOLOGIYASI KAFEDRASI**

**FONETIKA VA FONOLOGIYA FANLARINING TARG‘IBOTCHISI,
FILOLOGIYA FANLARI NOMZODI, PROFESSOR
ZIYOVUDDIN TOSHOV
tavalludining 80 yilligiga bag‘ishlangan**

**“HOZIRGI GLOBALLASHUV DAVRIDA
FONETIKA VA FONOLOGIYANING
DOLZARB MUAMMOLARI”**

mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman

20-oktyabr 2023-yil

Buxoro – 2023

Hozirgi globallashuv davrida fonetika va fonologiyaning dolzarb muammolari [Матн] D.H.Karimova - Buxoro: "Sadriiddin Salim Buxoriy" Durдона, 2023. - 328 b.

Mazkur to‘plamda Buxoro davlat universiteti professori, filologiya fanlari nomzodi Toshov Ziyovuddin Badriiddinovichning 80 yillik hayoti va 57 yillik ilmiy faoliyati hamda 100 dan ortiq mamlakatimiz va xorijiy filolog-olimlari, olimning hamkasblari, shogirdlari, do‘stlari va qarindoshlari tomonidan bildirgan fikr-mulohazalari va dil izhorlari bayon qilingan.

To‘plam pedagogik va ilm-fan xodimlari, yosh ilmiy izlanuvchilar va boshqa kitobxonlar uchun mo‘ljallangan.

Mas’ul muharrir:

Professor S.S.Saidov

To‘plovchi va nashrga tayyorlovchilar:

f.f.f.d. (PhD) D.H. Karimova

f.f.f.d. (PhD) M.M. Maxmudova

Taqrizchilar:

f.f.d. (DSC), dotsent Z.I.Rasulov

f.f.d. (DSc), professor D.H.Quvvatova

f.f.f.d. (PhD), dotsent Y.B. Ro‘ziyev

TAQVIM: O'TMISH VA HOZIR

Xamidova Muborak Hafizovna

BuxDU, Fransuz filologiyasi kafedrasida dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada biz hozirda foydalanayotgan kalendar, ya'ni taqvim qanday paydo bo'lganligi, quyosh va oy taqvimlari, hamda yana asrlar davomida yaratilgan boshqa taqvim-kalendarlarning paydo bo'lish tarixi va ularning bit-biridan o'zaro farqli jihatlari atroflicha o'rganilgan.

Tayanch so'zlar: taqvim, kalendar, yil, oy, kun, shamsiy, qamariy taqvim, yulian taqvimi

Календарь: прошлое и сегодня

Абстрактный. В данной статье изучается календарь, которым мы пользуемся сейчас, то есть как появился календарь, солнечный и лунный календари, а также история возникновения других календарей, созданных на протяжении веков и их отличия друг от друга.

Ключевые слова: календарь, календарь, год, месяц, день, солнечный, лунный.

The calendar: in the past and today

Abstract. In this article, the calendar we use now, that is, how the calendar came about, the solar and lunar calendars, as well as the history of the emergence of other calendars created over the centuries and their differences from each other, are studied in detail.

Key words: calendar, calendar, year, month, day, solar, lunar

Taqvim tarixi — insoniyat sivilizatsiyasining uzviy ajralmas bo'lagi. Tashqi olam to'g'risidagi bilimlar ko'paygan sari va turli davrlarda xalq xo'jaligi ehtiyojlari bilan bog'liq ravishda taqvimlar takomillashib bordi. Maye, oy taqvimining paydo bo'lishini ibtidoiy odamning turmush tarzi bilan bog'lash mumkin. U davrlarda ovchilik va termachilik odam faoliyatining asosini tashkil qilgan edi. Asta-sekin dehqonchilik va chorvachilikka o'tilishi oy-quyosh taqvimi va quyosh taqvimining paydo bo'lishiga olib keldi. Keyingi ikki yuz yillik taqvimlarning ichki tuzilishini takomillashtirishga intilish bilan tarixga kirdi. 18-asr oxiridagi Yevropadagi sanoat to'ntarishi, 19-asrdagi industrilashtirish, 20-asrdagi fan va texnika inqilobi taqvimni takomillashtirish muammosini dolzarb qilib qo'ydi.

Календарнинг vatani. Dastlabki kalendar qadimgi Misrda yaratilgan. Misrliklar o'z hayotini Nil daryosida tasavvur etisha olmaganlar. Nil daryosining suvi ular uchun hayot-mamot masalasi edi. Ayni paytda ular uchun Nil daryosi suvining qachon toshishi vaqtini bilish ham nihoyatda muhimahamiyatga egabo'lgan.

Misrliklar Nil daryosining keyingi toshqiniga qadar kanallarni tozalab, to'g'onlarni tuzatib qo'yishlari kerak edi. Kundalik kuzatuv daryoning yanagi toshqiniga qadar oradan 365 kun o'tishini ko'rsatgan. Shu tufayli misrliklar 365 kunni 30 kunlik qilib, 12 oyga bo'lganlar. Qolgan besh kunni yil oxiriga qo'shimcha sifatida joylashtirganlar. Shu tariqa ilk kalendar vujudga kelgan.

Yuliy kalendari. Miloddan avvalgi 46-yilda Rim davlati hukmdori Yuliy Sezaro'z nomi bilan ataluvchi Yuliy kalendarini joriy etgan. Bu kalendarida ham yil 12 oyga bo'lingan. Ayni paytda toq sonli oylar 31 kunlik, juft sonli oylar 30 kunlik qilib belgilangan. Fevral oyi esa 28 kunlik etib tasdiqlangan. Bundan tashqari, misrliklar kalendarida har 4 yilda to'planib qoladigan bir kunni yo'qotish uchun fevral oyi to'rt yilda bir marta 29 kun davom etadigan qilib belgilangan. Shu tariqa kalendarning ilgarilab ketishining oldi olingan. Fevral oyi 29 kunlik bo'ladigan yilda bir yil 366 kunni tashkil etgan.

Biroq Yuliy kalendari bo'yicha olib boriladigan yil hisobida ham xatolik bor edi. Bu xatolik tufayli dunyoda yil hisobi har 400 yilda 3 kunga orqada qola borgan. Bu orqada qolish milodning 1582-yiliga kelib 10 kunni tashkil etgan. Bu 1583-yilda bahorgi tengkunlikning 21-martga emas, 11-martga to'g'ri kelib qolishi xavfini tug'dirgan.

Grigoriy kalendari. Yuliy kalendaridagi bu xatolik italiyalik Grigoriy boshchiligida tuzatilgan va yangi kalendar Grigoriy kalendari deb atala boshlangan. Bu kalendariga ko'ra 1582-yilning 4-oktabridan keyin o'rtada 10 kun tashlab yuborilib birdaniga 15-oktabrga o'tilgan. Natijada, Yuliy kalendari bo'yicha yil hisobida vujudga kelgan 10 kunlik farq barham topgan. Bahorgi tengkunlik yana 21-martga qaytgan. Grigoriy XIII islohoti taqvim vaqtini astronomik

vaqtga yaqinlashtirgan bo'lsa ham taqvimning ichki tuzilishidagi oylardagi kunlar soni bir xil emasligi, haftalarning oylar ichida bo'linib ketishi kabi noqulayliklar saqlanib qolgan. Shuning uchun mukammalroq taqvim loyihalarini ishlab chiqishga urinishlar bo'lgan. Masalan, Hindiston hukumatining tashabbusi bilan taqvimni isloq qilish masalasi 1953-yilda BMTga qo'yilgan. BMTning Iqtisodiy va ijtimoiy kengashi (EKOSOS) doimiy taqvim loyihagini ma'qullagan. Unga ko'ra har bir choraqda 13 ta to'liq yetti kunlik hafta (hammasi bo'lib bir yilda 364 kun) va yil oxirida qo'shimcha bir kun (31-dekabr o'rniga) — Tinchlik bayrami kuni belgilangan. Kabisa yillari esa, shuningdek, 6- va 7-oylar orasida yana bir kun — Kabisa yil bayrami qo'shiladi. Qo'shimcha kunlar haftalar va oylar hisobga kiritilmaydi (ya'ni ular qaysi oy va haftaning kunlari bo'lishi ko'rsatilmaydi). Bu loyiha bo'yicha har chorakning birinchi oylari (yanvar, aprel, iyul, oktyabr) 31 kundan, qolgan oylar esa roppa-rosa 30 kundan tashkil topishi kerak. Shunda xaftasiga bir kun dam olish kuni hisoblansa, hamma oylardagi ish kunlari soni doimiy — 26 kundan bo'ladi. Har bir xalqning milliy bayramlari borligi va dam olish kuni 2 kun kilib belgilanganligi tufayli, bu loyixani ayrim mamlakatlarda ma'qullamadi. Shuning uchun 1956-yildan keyin taqvim islohoti oldingy siljimadi. Keyinchalik boshqa taqvimlar loyihalari taklif qilindi, lekin ularni hayotga joriy etish masalasi ochiq qolmoqda.

Grigoriy kalendarida avvalgi xatolik yana takrorlanmasligi uchun 28 kundan iborat fevral oyi har to'rt yilda bir marta 29 kun davom etadi. Milodiy yil hisobi Grigoriy kalendarida asosida olib boriladi. Bu kalendariga ko'ra bir yil 365 kunga, fevral 29 kun bo'lib kelganida esa 366 kunga tengdir.

Hozir Yer yuzining ko'p davlatlarida, jumladan, O'zbekiston Respublikasida ham yil hisobi Grigoriy kalendarida bo'yicha olib borilmoqda.

Kalendar- vaqtning kunlarga, haftalarga, oylarga va yillarga bo'lib hisoblanishidir. Kalendariga yil, oy va kunlarning nomlari yozib qo'yilgan bo'ladi. Bu esa kalendaridan foydalanishda katta qulaylik tug'diradi.

Yil - Yerning Quyosh atrofida bir marta aylanib chiqishi uchun ketadigan vaqt o'lchov birligi. Bir yil 365 kundan iborat, har to'rt yilda esa bir marta 366 kunga teng bo'ladi.

Kalendar asosida odamlar kundalik ish faoliyatlarini rejalashtirib oladilar. Davlat ishlari ham kalendar asosida rejalashtiriladi. Masalan, mamlakat Prezidentining chet davlatlarga borishi yoki chet davlatlar rahbarlarini qabul qilish muddatlari belgilab olinadi.

ADABIYOTLAR:

1. Bakulin P. I., Blinov I. S., Slujba tochnogo vremeni, Moskva, 1968.
2. Seleshnikov S. I., Istoriya taqvimya i xronologiya, Moskva, 1977.
3. Sibulskiy V. V., Sovremenniy taqvim stran Blijnego i Srednego Vostoka, Moskva, 1982.
4. Volodomonov N. V., Taqvim; proshloye, nastoyasheye, budusheye, Moskva, 1981; 5. A'zamov A., Ikki asr. Hijriy va milodiy taqvimlarning kunma-kun mutanosiblik jadvallari.
6. Abdulla A'zamov, Sobit Piyosov. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000
7. Xamidova. M. Француз ва узбек тилларида шериятида деопэтонимларнинг бадий кулланилиши. Бухоро давлат университети илмий ахбороти 3(10.00.00;N1), 210-215, 2020
8. Khamidova Muborak Khafizovna. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 67.

АКА-УКА ГРИММ ЭРТАКЛАРИНИНГ ЯРАТИЛИШ ТАРИХИ ВА ЎЗБЕКЧА ТАРЖИМАЛАРИ ХУСУСИДА

Каримова Дилафрўз Ҳалимовна

БухДУ, Немис филологияси кафедраси, ф.ф.ф.д. (PhD)

Нарзиева Дилфуза

БухДУ, Лингвистика (немис тили) 1-босқич магистранти

Эртаклар ҳақида гап кетганида, беихтиёр ҳаёлимизга ака-ука Гримм эртаклари келади. Ака-ука Якоб ва Вилгелм Гриммлар немис халқининг энг севимли эртакчи-

III BO'LIM. ILMIY ANJUMAN MATERIALLARI.....	74
I sho'ba. Zamonaviy fonetika va fonologiyaning dolzarb masalalari	74
Хуррам Рахимов. Фикрлашга ўргатайлик.....	74
Saydaliyev Saidumar. Fonetika darsida xatolar ustida ishlash.....	76
Alimova M.X., Мамадалиев А.М. ЧЕТ ТИЛ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР АҲАМИЯТИ.....	79
Ismailov Yusuf. FONOLOGIK KOMPETENSIYA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	84
Тошов Зиявуддин Бадриддинович. ФОНОСТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ.....	86
Шухратхон Имяминова. ТОВУШ ИЛМИНИНГ ДАРҒАСИ	89
Тошов З.Б., Ҳайдаров А.А. О ФЕНОМЕНЕ ПАУЗЫ В СПОНТАННОЙ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ.....	91
Расулов Зубайдулло Изомович, Саидов Хайрулло Шавкатович. ПРИНЦИПЫ ЭКОНОМИИ ФОНАЦИОННОЙ ЭНЕРГИИ.....	96
Babayev Maxmud Tashpulatovich. TALAFFUZ LUG'ATLARI YARATISHDA XALQARO FONETIK ALIFBO (IPA)DAN FOYDALANISH MUAMMOLARI.....	98
Mahmudov Alisher Yo'ldoshevich, Homidova Nafisa Ramazon qizi. NEMIS TILI PROSODIKASIDA SUPERSEGMENTAL MASALALAR TAHLILI.....	101
II sho'ba. Qiyosiy va chog'ishtirma tilshunoslikning dolzarb muammolari	103
M.Begmatov. ILOVA KONSTRUKSIYA SINTAKTIK ALOQANING USLUBIY VOSITASI SIFATIDA.....	103
З.Жуманиёзов. НЕМИСЧА-ЎЗБЕКЧА ЛУҒАТЛАРДА СОҒ ДИПЛОМАТИК ТЕРМИНЛАРНИНГ БЕРИЛИШИ.....	105
Жўраева Малоҳат Муҳаммадовна. КОГНИТИВ ТИЛШУНОСЛИКДА «КОНЦЕПТ», «ФРЕЙМ» ВА «ГЕШТАЛЬТ» ТУШУНЧАЛАРИ ТЎҒРИСИДА МУЛОҲАЗАЛАР.....	107
Найимов Сади Нарзиевич. НОМШУНОСЛИК СОҲАСИНИНГ ТЕКШИРИШ ОБЪЕКТИ	111
I.Mamasoliyev. MATNNI HOSIL QILUVCHI BIRLIKLAR TARKIBIDAGI ILOVALI ELEMENTLAR	114
Ro'ziev Y.B. VILHELM FON HUMBOLT TA'LIMOTIDA RUHIY QUVVAT BILAN TILNING O'ZARO MUNOSABATI MASALASI.....	116
Xamidova M.H. KALENDAR QANDAY PAYDO BO'LGAN?	119
Sh. Imyaminova. NEMIS TILIDAGI MATNLARDA FRAZELOGIZMLARNING STILISTIK FUNKSIYASI.....	122
Y.B. Ro'ziyev, Z.S.Qosimova. O'ZBEK VA NEMIS TILLARIDA TINISH BELGILARINING QO'LLANISHIGA OID.....	125
D.H. Karimova. DAS WESEN UND DIE BESONDERHEITEN DER KONZEPTE DER VARIABILITÄT UND INVARIANZ IN DER ÜBERSETZUNG.....	127
Y.B. Ruziev, Sh. Halimova. DIE SEMANTISCHE FUNKTION DES VOLLVERBS IM USBEKISCHEN	130
Жўраева Мақсуда Муҳаммадовна. ЁЗМА МАТБУОТ ЖУРНАЛИСТЛАРИ ҲАҚИДА.....	132
G. M. Abishova. NEMIS TILIDAGI DATIV BILAN AKKUZATIV KELISHIGINING QORAQALPOQ TILIDA BERILISHI	135
Д.У. Бердимуратов. Семантико-стилистический анализ концептуально маркированной фразеогруппы (на материале толкового словаря немецкого языка).....	136
Xamidova Muborak Hafizovna. TAQVIM: O'TMISH VA HOZIR	138
Каримова Дилафрўз Ҳалимовна, Нарзиева Дилфуза. АКА-УКА ГРИММ ЭРТАКЛАРИНИНГ ЯРАТИЛИШ ТАРИХИ ВА ЎЗБЕКЧА ТАРЖИМАЛАРИ ХУСУСИДА	139
M.T. Babayev, M.M. Atadjanova. "LUG'AT – TARJIMONNING ASOSIY QUROLI"	142
A.P.Rahmatov. EINIGE GRUNDLEGENDE MERKMALE DER TEMPUSKATEGORIE IM USBEKISCHEN	144
Марупова Гульноз Умарджоновна. ТИПОЛОГИЯ И КЛАССИФИКАЦИЯ ТУРИЗМА.....	147
M.N. Boltayeva. GEOGRAFIK HAQIQATLAR	149
M.F. Furqatova. JADIDCHILIK HARAKATI VA MILLIY TIL RIVOJI MUAMMOLARI	151
G. S. Azamatova. O'zbek va nemis tillari otlarning grammatik kategoriyalari	153

R.Sh. Bozorova, S. Zikirov. YO'HANN VOLFGANG GYOTE ASARLARIDA GIDROPOETONIMLAR O'RNI.....	155
S.T.Matmurotova, R.Q.Axmedova. FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI TURG'UN IBORALARNING O'XSHASH VA FARQ QILADIGAN TOMONLARI.....	158
N.M. Nazarova. "KONSEPT" TUSHUNCHASIDA LINGVISTIK MA'LUMOTLAR.....	159
F. S. Nasimova. TERMIN VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	161
K.H. Saitova. THE ROLE OF TRANSLATION MISTAKE IN TEACHING INTERPRETATION.....	163
M.C. Мирханова. АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ..	165
E.B. Jumayev, G.X. Nurullayeva. NEMIS TILIDA SHAXS IFODASI.....	166
N.T. Tabisxanov. Die Adjektive im Werk „Kabale und Liebe“ von F.Schiller.....	168
Xaitova Gulshan Bahadirovna, Kamolova Sitora. O'ZLASHTIRMA GAP VA UNING O'ZGA GAP DOIRASIDA TUTGAN O'RNI.....	170
Г.К. Хожаметова. Построение предложения в английском языке.....	173
Г.К. Хожаметова. Методико-лингвистические принципы анализа фразеологической деривации в английском языке.....	175
М.А.Кучиев. ИЛОВАЛИ ЭЛЕМЕНТЛАР СИФАТИДА ҚЎЛЛАНГАН ФРАЗЕОЛОГИЗМ ВА БАДИИЙ ТАСВИР ВОСИТАЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС СТИЛИСТИК ВАЗИФАЛАРИ.....	177
Badalov Feruz Nuriddinovich. NEMIS TILIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIK LARNING ONLAYN AXBOROT NASHRLARIDAGI TUTGAN O'RNI.....	178
Xolova Shahnoza Davronovna. FRAZEMA VA UNING TADQIQ ETILISH TARIXI.....	180
3-sho'ba. Zamonaviy tarjimashunoslik va adabiyotshunoslik: an'ana va innovatsiyalar.....	182
Зоҳиджон Садиков. АЛИШЕР НАВОИЙ ИЖОДИ ОЛМОН ТИЛИДА.....	182
Д.З.Ражабов. ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИДА ПОЭТИК НУТҚ ИФОДАСИ.....	185
Adizova Obodon Istamovna. FOLKLORSHUNOSLIKNING JANRIY TARKIBI VA TIZIMI XUSUSIDA.....	188
Adizova Obodon Istamovna. L'ÉTUDE SYSTÉMATIQUE DES MOEURS ET DES COUTUMES ...	190
Karimova Dilafro'z Halimovna, Axmadova Xusnora Narzillo qizi. AKA-UKA GRIMM ERTAKLARINING YARATILISH TARIXI VA O'ZBEKCHA TARJIMALARI XUSUSIDA.....	194
Maxmudova Muattar Maxsatilloevna, Xayitova Mavjuda. Y.V.GYOTE "G'ARBU SHARQ" DEVONINING MAQSUD SHAYXZODA VA S.S.BUXORIY TARJIMALARIDAGI FARQLAR VA MUSHTARAKLIK LAR.....	196
Hayitova Mavjuda. S.S.BUXORIY IJODIDA SHARQU G'ARB MAVZUSI VA "MAG'RIBU MASHRIQ" DEVONI TARJIMASI HAQIDA.....	199
Babayev Otabek. ÜBERSETZUNGEN UND AUSGABEN VON JALOLIDDIN RUMIS WERKEN .	202
Babayev Otabek Abdikarimovich, Zokirov Jamshid Kholmat Ugli. The history of interpreting.....	204
Jumayev Akmal Axmatovich. QALDIRG'OCH OBRAZI O'ZBEK VA NEMIS XALQ ERTAK VA AFSONALARIDA.....	207
Jabbarova Maloxat Xamdamovna. ВЛИЯНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ПИСАТЕЛЯ НА ИЗОБРАЖЕНИЕ ЖЕНСКОГО ОБРАЗА.....	209
Babayev Otabek, Masterstudentin Anna Angelika Janning, Masterstudentin Anne Charlotte Blasel. FUNKTIONEN UND ROLLE DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG IM 21. JAHRHUNDERT	212
Xudoyev Samandar Samatovich. O'ZBEK LATIFALARINING TARJIMA EVOLYUTSIYASI.....	218
Bozorova Muxabbat Abduraxmonovna. HAYNRIX HAYNE SHE'RLARI O'ZBEKCHA TARJIMASIDA SHARQONA OBRAZ VA MOTIVLAR IFODASI.....	220
Бозорова Мухаббат Абдурахмановна. ВЫРАЖЕНИЕ ВОСТОЧНЫХ ОБРАЗОВ В УЗБЕКСКОМ ПЕРЕВОДЕ СТИХОТВОРЕНИЙ ГЕНРИХА ХЕЙНА.....	222
Tolibjanov Bahromjon Maxmudxanovich. MARK TVEN YUMORISTIK ASARLARI TARJIMASIDA MUHOJAT SHAKLLARINING BERILISHI.....	224
Jumayeva Shahlo Shokirovna. MILLIY KOLORIT TERMINI, UNING ADABIYOTSHUNOSLIKDA O'RGANILISHI VA UNING QAMROV DOIRASI.....	225
Babayev Maxmud Tashpulatovich, Bafoev Mirfayz Baxshilloevich. MADANIYATLARARO MULOQOTDA TARJIMANING O'RNI.....	227
Babayev Maxmud Tashpulatovich, Ashirova Rayhon Anvar qizi. ERTAKLAR VA BADIY ASARLARNI TARJIMA QILISH MAHORATI.....	229
Xurshida Hasanova. Fantaziya janridagi asarlarining ilmiy va nazariy qirralari.....	231
Xamdamov Oybek Abdulxayevich. "O'TKAN KUNLAR" ROMANI TARJIMALARI TADQIQI.....	233